

LAUDATIO NEDERLANDS LETTERENFONDS VERTAALPRIJS 2019

Was het niet de schrijver-ingenieur Jevgeni Zamjatin die ooit uitlegde hoe het in Rusland werkt met plausibele verklaringen achteraf? Na een verpletterende nederlaag van het Rode Leger kon je volgens hem de dagen daarna in de krant lezen: “De vijand vluchtte in paniek achter onze troepen aan”. Van Aai Prins weten we dat ze ook wel eens in paniek achter haar eigen vertalingen aan vlucht. Ze is in haar werk namelijk zo toegewijd en consciëntieus dat ze soms het gevoel heeft dat ze tekortschiet, dat het haar niet gaat lukken, dat de overmacht te groot is. Gelukkig maar. Want juist dit respect voor alle finesses van de brontekst, gepaard aan een professioneel perfectionisme, heeft geleid tot een reeks schitterende vertalingen van haar hand.

Aai Prins studeerde Russisch aan de Universiteit van Amsterdam en vertaalde sinds 1988, soms in samenwerking met anderen, tientallen werken uit het Russisch, waaronder proza van Andrej Bitov, Michail Boelgakov, Joeri Dombrovski, Sergej Dovlatov, Nikolaj Gogol, Vladimir Odojevski, Boris Pasternak, Viktor Pelevin, Anatoly Rybakov, Boris Ryzji en Anton Tsjechov. Prins volgde ook een opleiding tot gerechtstolk, waar ze naar eigen zeggen aan begon omdat ze ‘gillend gek werd van de eenzame bezigheid die literair vertalen is’. Die ‘eenzame bezigheid’ bleef echter niet onopgemerkt en leverde Aai Prins al in 2001 de Aleida Schot-prijs op voor haar vertaling van Velimir Chlebnikovs *Zangezi*. In 2013 ontving zij de Filter Vertaalprijs voor haar vertaling van werken van Gogol. Een onderdeel hiervan is de bundel *Avonden op een hoeve nabij Dikanka*, Russische verhalen die zich afspelen in Oekraïne waarbij Gogol voor de couleur locale gebruikmaakte van allerlei Oekraïense termen. Hij zette die in Russische transcriptie in de tekst, maar nam ook twee verklarende Oekraïens-Russische woordenlijsten in de bundel op. Een potentiële nachtmerrie voor een vertaler, want wat te doen met deze termen en lijsten?

Een aardig inkijkje in hoe gewetensvol ze dit probleem oploste, heeft Aai Prins op de site VertaalVerhaal gegeven: ze stelde zich ten doel in de vertaling alleen echt bestaande woorden te gebruiken maar zonder dat die naar een specifieke Nederlandse of Vlaamse context te herleiden waren. Zo legde ze zelf een uitgebreide Vlaams-Nederlandse, Limburgs-Nederlandse, West-Fries-Nederlandse, Saksisch-Nederlandse, et cetera-Nederlandse woordenlijst aan, met allerlei vormen, probeersels en varianten waaruit ze uiteindelijk een definitief lexicon uitkoos. Deze aanpak is exemplarisch voor hoe Aai Prins te werk gaat: zoeken, schaven, denken en bijstellen, totdat het juiste woord op de juiste plaats staat en er een Nederlandse vertaling is ontstaan die volmaakt natuurlijk is. Ook recensenten ontgaat dit niet en Prins oogst in de pers dan ook dikwijls lof voor haar werk. Over *Dode zielen* van Gogol schreef NRC Handelsblad.: ‘Een flitsende vertaling,’ David van Reybrouck oordeelde in De Correspondent: ‘Wat een superieure vertaling! Dit is het mooiste Nederlands dat ik in tijden las. Hulde aan Aai Prins.’

Naast het vertalen doceerde Prins vanaf 2006 Nederlands op het Nederlands Instituut in Sint Petersburg en de universiteit aldaar, en deelt ze haar praktijkkennis aan de Vertalersvakschool in Amsterdam, waarvan zij ook bestuurslid is. Ook voor het Expertisecentrum Literair Vertalen in Utrecht verzorgde ze bijeenkomsten. Daarnaast schreef Prins tussen 1998 en 2014 een kleine honderd recensies voor De Volkskrant en achtergrondartikelen voor De Groene Amsterdammer. In deze recensies behandelt ze werk van bekende auteurs als Poesjkin, Toergenjev, Dostojevski, Tolstoj, Nabokov, Brodsky, maar ook van minder bekende als Garsjin en Kononov. Ook het hilarische optreden van Jules Deelder tijdens het Dutch Punch Festival in Sint-Petersburg (2007) passeert de revue. Verder een ontmoeting die de Russische schrijver Nagibin had met Bob den Uyl en de verschijning van het Groot-Russisch–Nederlands woordenboek van W. Honselaar, dat met zijn 80.000 trefwoorden alle voorgaande woordenboeken in de schaduw stelt. De artikelen in De Groene zijn af en toe niet gespeend van enige ironie, bv het artikel ‘Melkboer zonder regenboog’ uit 2013, dat gaat over het verbod op ‘propaganda’ voor homofilie. Daarin vertelt ze dat een lid van het Petersburgse stadsbestuur de bij toeristen populaire ansichtkaart van Peter de Grote wilde verbieden, omdat er op de achtergrond een regenboog te zien was, en dat hij het zuivelproduct ‘De vrolijke melkboer’ uit de schappen wilde laten verwijderen omdat het logo ook een regenboog bevatte.

Dit jaar verscheen bij uitgeverij Van Oorschot de vertaling van de verhalen van Platonov, een auteur die door de kenners tot de absolute wereldtop wordt gerekend. Michel Krielaars in NRC Handelsblad oordeelde: ‘Techniek speelt een grote rol in veel van Platonovs verhalen, die nu in een voortreffelijke vertaling van Aai Prins zijn verschenen. Zij heeft zich het technisch jargon en de eigenzinnige, poëtisch-filosofische stijl van Platonov zeer knap eigengemaakt, waardoor zijn verhalen nog indringender overkomen dan in eerdere vertalingen.’ [einde citaat]

We worden als lezer getraakteerd op een verrukkelijk rijke taal, waarin door Aai Prins vergeten of in onbruik geraakte woorden nieuw leven wordt ingeblazen. Bijvoorbeeld: *onvoedzaam* en *voetenarbeid*. En voor zover die antiquarische taal nog niet toereikend was, heeft Prins er, geheel in de geest van Platonov, gewoon Nederlandse woorden bij bedacht die natuurlijk allang hadden moeten bestaan: *nadenkig*, *zwakhartig*, *zielspauper*, *maagkommer*, *erebureaucraten*, *slijmheilige*, *drievoudigheidsgeteisem*, en ga zo maar door. Dit zijn neologismen, maar ze klinken geloofwaardig omdat ze klinken alsof ze niet in de eenentwintigste eeuw, maar in de tijd van Platonov zijn bedacht.

Het knappe is dat je desondanks nergens het gevoel krijgt een gedateerde tekst te lezen. *Ergens knerste nu en dan klaaglijk een vensterluik op een tochtend erf, en Filat bedacht dat dit luik het ook niet best had.* Vrijwel niemand zegt meer ‘vensterluik’. Vrijwel niemand zegt meer ‘het niet best had’. Maar we begrijpen het meteen, we zien het voor ons, we horen het gekners, en we draaien ons met Filat nog eens om in bed. De lyrische passages, maar ook het geouwehoer in deze verhalen zijn dankzij de vertaling onvergetelijk.

Men reed een met geconcentreerd ultralicht geladen wagonnetje een kleine tunnel in en loste de elektrische rem die het ultralicht in zijn normale toestand hield. Boven Europa begon een vlam te loeien, een orkaan vaagde landen weg, bliksemschichten raasden door de atmosfeer, terwijl de Atlantische Oceaan tot op de bodem begon te zuchten en miljarden tonnen water over eilanden heen kieperde. Maalstromen graniet stoven jankend voorbij de wolken, werden daar tot onmeetbare temperaturen verhit en veranderden in ultralichte gassen; de gassen stoven naar de hoogste lagen van de atmosfeer, gingen daar op een of andere manier een verbinding aan met de ether en maakten zich voor altijd los van de aarde. Van de Karpaten bleef nog geen korreltje ter herinnering achter. De Karpaten waren naar de sterren verhuisd. Voguelovs denken had de materie vrijwel tot nul teruggebracht.

Niet onvermeld mag het nawoord bij deze bundel blijven, waarin Prins erin slaagt op zeer heldere wijze en in kort bestek Platonov in zijn tijd te plaatsen. De nawoorden van Aai Prins zijn sowieso de moeite van het lezen waard. In het nawoord bij *Dokter Zjivago* vertelt ze hoe de CIA de in de Sovjet-Unie verboden roman als wapen in de Koude Oorlog gebruikte door het boek het Oostblok binnen te smokkelen. En als saillant detail vermeldt ze nog dat, toen Chroesjtsjov na zijn afzetting in 1964 eindelijk de moeite nam om *Dokter Zjivago* te lezen, hij zich wel voor zijn kop kon slaan: 'We hadden dit boek nooit moeten verbieden. Ik had het indertijd zelf moeten lezen. Het is helemaal niet anti-Sovjet.'

De jury van de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs 2019 is bijzonder verheugd de prijs dit jaar te mogen uitreiken aan Aai Prins.

Met haar in alle opzichten voorbeeldige vertaaloeuvre, waarin ze zeer belangrijke Russische auteurs voor de Nederlandse lezer heeft ontsloten, en met haar nevenactiviteiten is zij een ware ambassadeur voor het vak van literair vertaler die deze prijs ten volle verdient.

Wij kunnen nu eindelijk met recht zeggen:

The Aais have it!

*De jury van de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs 2019:
Elly Schippers (voorzitter)
Janny Middelbeek-Oortgiesen
Niek Miedema*